

Meer zicht in de meest urgente kwesties en thema's binnen de Roma- en Sinti-gemeenschappen om gelijkheid, inclusie en participatie te bevorderen

Dialoggesprekken Sinti en Roma

Eliane Smits van Waesberghe - Fatima Acherrat - Maxime van de Gevel

Dialoggesprekken Sinti en Roma

Meer zicht in de meest urgente kwesties en thema's binnen de Roma- en Sinti-gemeenschappen om gelijkheid, inclusie en participatie te bevorderen

Eliane Smits van Waesberghe
Fatima Acherrat
Maxime van de Gevel

Utrecht, november 2024

Inhoud

1	Introductie	4	7	Erkenning gemeenschap	17
1.1.	Aanleiding	4	7.1.	Slachtofferschap Tweede Wereldoorlog	17
1.2.	Probleemstelling	4			
1.3.	Methoden	5	8	Het Nationaal Roma en Sinti Contactpunt (NRSCP)	19
1.4.	Leeswijzer	7	8.1.	Duurzame overlegstructuur	19
			8.1.1.	Bekendheid en zichtbaarheid contactpunt	19
2	Discriminatie en uitsluiting	8	8.1.2.	Doel en functie van het contactpunt	20
2.1.	Institutionele discriminatie en antiziganisme	8	8.1.3.	Representatie gemeenschappen in het contactpunt	20
2.2.	Alledaagse discriminatie en antiziganisme	9	8.1.4.	Vorm overlegstructuur	21
2.3.	Gevolgen discriminatie: erkenning en acceptatie	10	8.2.	Verbetering maatschappelijke positie	21
			8.2.1.	Jongerenplatform	21
3	Duale identiteit	11	8.2.2.	Discriminatie aanpakken op lokaal niveau	22
4	Woonwagenbeleid	12	9	Samenvattende conclusie	23
4.1.	Zelfbeschikking rondom het wonen in een woonwagen	12	9.1.	Contactpersonen Roma en Sinti gemeenschappen	23
4.2.	Decentralisatie woonwagenbeleid levert kluwen aan verschillende regels op	13	9.2.	Prioriteit inhoudelijke thema's	24
			9.3.	Een outreachende overheid en het realiseren van een duurzame overlegstructuur	26
5	Verschillen in gemeentelijk beleid	14			
			10	Referenties	28
6	Representatie van de gemeenschap	15			
6.1.	Representatie in instituties	15			
6.2.	Culturele representatie	15			
6.3.	Voorbeelden binnen de gemeenschap	16			

1 Introductie

1.1. Aanleiding

Op 21 september 2021 werd de notitie 'Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti'¹ gepubliceerd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Hierin staat het beleid wat van belang is voor de verbetering van de positie van de Roma- en Sinti-gemeenschappen in Nederland vastgelegd. Het document is opgesteld naar aanleiding van het verzoek van de EU om een nationale Roma-strategie voor de periode 2020-2030 te ontwikkelen. Op Europees niveau presenteerde de Europese Commissie op 7 oktober 2020 een herzien en versterkt strategisch kader voor gelijkheid, inclusie en participatie van de Roma en Sinti (Europese Commissie, 2020).

Binnen de notitie 'Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti' wordt ook het bestaan en de functie van het Nationaal Roma en Sinti Contactpunt (NRSCP) beschreven. Dit contactpunt is formatief ondergebracht bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en voert diverse taken uit, waaronder het coördineren van interdepartementaal overleg en het faciliteren van langdurige contacten met de Roma- en Sinti-gemeenschappen. Een belangrijke taak van het NRSCP is het organiseren van dialoogsessies. De Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) draagt hier zorg voor omdat het aansluit bij de netwerkfunctie die zij bekleden.

In 2022 zijn de Roma en Sinti dialoogsessies gestart als pilot en vervolgens geëvalueerd, waarbij enkele belangrijke bouwstenen naar voren zijn gekomen. Deze bevindingen zijn geïntegreerd in onze onderzoeksmethodiek. De ambitie van de ESS is om deze gesprekken voort te zetten en een meer structureel karakter te geven, te beginnen met een reeks van vijf dialoogsessies met sleutelfiguren uit de genoemde gemeenschappen.

1.2. Probleemstelling

Het Nederlandse beleid omtrent de Roma- en Sinti-gemeenschappen kent meerdere uitdagingen. Uit eerdere gesprekken en rapporten blijkt dat gebrek aan rolmodellen, de slechte leefomstandigheden, het gebrek aan vertrouwen onderling en tussen overheid en de gemeenschappen, ervaren discriminatie met betrekking tot woonwagengebeleid, en onderwijsachterstanden belangrijke onderwerpen zijn om verder over te praten. Daarnaast blijkt uit onderzoek naar thema's die samenhangen met sociale stabiliteit, zoals onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid, wonen, veiligheid, keuzevrijheid, weerbaarheid en samenwerking met de overheid, dat Roma en Sinti met grote achterstanden en achterstelling te maken hebben (Smits van Waesberghe, Asmoredjo & Out, 2020).

Er is een noodzaak om deze achterstanden aan te pakken en om gelijkheid, inclusie en volwaardige participatie van de Roma- en Sinti-gemeenschappen te bevorderen. Echter vraagt het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) zich af of de huidige domeinen waarin Roma- en Sinti-gemeenschappen achterstand en uitsluiting ervaren, zoals onderwijs, werkgelegenheid, gezondheidszorg en maatschappelijke ondersteuning, voor hen de meest urgente thema's van gesprek zijn en welke van deze thema's vooral spelen.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/09/30/beleidsmaatregelen-in-nederland-voor-de-gelijkheid-inclusie-en-participatie-van-roma-en-sinti>.

Ook blijkt uit recent onderzoek dat Roma en Sinti jongeren nog steeds moeite hebben met het vinden van stageplekken en dat de kwetsbare positie van de gemeenschappen op de arbeidsmarkt nauwelijks verbeterd is. Zij blijven vaker afhankelijk van een uitkering en verrichten vaker praktisch geschoolde arbeid. Daarnaast ervaren zij discriminatie door gevestigde instituties en worstelen zij met de bureaucratische complexiteit bij het verkrijgen van voorzieningen (Seidler et al., 2020).

Roma en Sinti geven aan dat zij behoefte hebben aan een overheid die beide gemeenschappen betreft bij beleidsvorming. Het ontbreken van een dergelijke dialoog tussen de overheid en Roma- en Sinti-gemeenschappen kan mogelijk bijdragen aan de problemen die worden ervaren. Daarom is het essentieel om een overlegstructuur te ontwikkelen, waarin wederzijdse informatie-uitwisseling, contact tussen overheid en gemeenschappen, en samenwerking op inhoudelijke thema's centraal staan en een duurzaam karakter krijgt.

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de meest urgente kwesties en thema's binnen de Roma- en Sinti-gemeenschappen, en om te inventariseren wat nodig is om het beleid gericht op gelijkheid, inclusie en volwaardige participatie van beide gemeenschappen vorm te geven.

Hoofdvraag

Op basis van de hierboven beschreven probleemschets en doelstellingen trachten we in dit onderzoek antwoord te geven op de volgende hoofdvraag en bijbehorende deelvragen:

Op welke manier kan de overheid een duurzame overlegstructuur realiseren met Roma- en Sinti-gemeenschappen om beleidsvorming omtrent deze gemeenschappen te verbeteren, met als doel om gelijkheid, inclusie en volwaardige participatie van Roma en Sinti te bevorderen?

Deelvragen

1. Welke contactpersonen binnen de Roma en Sinti gemeenschappen kan de overheid betrekken in de overlegstructuur?
2. Wat zijn de belangrijkste inhoudelijke thema's waarover overleg tussen overheid en gemeenschappen nodig is, waar zou de prioriteit moeten liggen en wie zijn vanuit de gemeenschappen de personen die bij die thema's betrokken kunnen worden?
3. Hoe zou de overlegstructuur er uit moeten zien en wat zijn de belangrijkste voorwaarden om een duurzaam, effectief overleg en een goede vertrouwensrelatie tussen de overheid en de doelgroep te realiseren?

1.3. Methoden

Dit onderzoek richt zich op het faciliteren en organiseren van vijf dialoogsessies tussen het NRSCP en de Roma- en Sinti-gemeenschappen. Het primaire doel van deze sessies is het bevorderen van de uitwisseling van informatie, en het verbeteren van de dialoog tussen de overheid en de gemeenschappen. Daarnaast zijn de sessies bedoeld om te identificeren welke thema's als urgent worden beschouwd door de gemeenschappen, en om de nodige stappen te definiëren voor het opzetten van een duurzame overlegstructuur tussen de betrokken partijen.

In de aanpak van dit onderzoek zijn de bevindingen uit een evaluatie van een eerdere pilot met dialoogsessies meegenomen. Hierdoor is specifiek gekozen voor het organiseren van aparte sessies voor de Roma- en Sintigemeenschappen, om recht te doen aan de verschillen in behoeften en perspectieven binnen deze groepen. In dit traject zijn er vijf dialoogsessies gehouden; twee met Roma, twee met Sinti en een groep met jongvolwassenen. De onderzoekers hebben in totaal met 48 deelnemers gesproken. Eén van de twee dialoogsessies voor de Roma-gemeenschap was specifiek gereserveerd voor de Roma uit de jaren '60 en '70, ook wel bekend als de generaal pardongroep (Van Eden, Briels & Jorna, 2023). Verder was er een aparte sessie georganiseerd voor jongvolwassenen, waarbij het onderscheid tussen de gemeenschappen niet is gemaakt. Deze benadering komt voort uit de verwachting dat jongvolwassenen, ongeacht hun etnische achtergrond, vaak vergelijkbare zorgen, ervaringen en aspiraties delen, en dat de gevoeligheid voor etnische verschillen minder prominent aanwezig is.

Onze methode bestond uit een participatieve en inclusieve benadering. Zo zijn de deelnemers actief betrokken bij het vaststellen van de agenda voor de sessies. Door deze aanpak is gewaarborgd dat de onderwerpen die zijn besproken, relevant zijn en aansluiten bij de behoeften van de deelnemers zelf. Tegelijkertijd is de privacy gewaarborgd doordat alle gegevens geanonimiseerd zijn. Voorafgaand aan de sessies zijn er voorgesprekken gevoerd met sleutelfiguren uit de gemeenschappen, waarbij een inventarisatie is gemaakt van 'the do's and the dont's'. Hierbij is specifiek gekeken naar aspecten zoals de locatie voor de bijeenkomsten, de opzet en de aanpak van de sessies. Om het vertrouwen bij sleutelfiguren en potentiële deelnemers te vergroten, heeft de opdrachtgever een 'commitment' document opgesteld, waarin het doel van de sessies, het gebruik van de uitkomsten, reeds gerealiseerde beleidsinitiatieven voor deze groep en mogelijke toekomstperspectieven beschreven staan. Dit document is actief gedeeld met sleutelfiguren en deelnemers om transparantie en betrokkenheid te bevorderen.

Het wervingsproces voor de dialoogsessies omvatte het benaderen en voeren van voorgesprekken met vier sleutelfiguren binnen de Roma- en Sintigemeenschappen en een intermediair. Deze sleutelfiguren en intermediair werden geselecteerd uit de netwerken van zowel de onderzoekers als van de opdrachtgever, waarbij specifiek werd gelet op geografische verspreiding en diversiteit in perspectieven. Vervolgens werd via deze sleutelfiguren ook de werving van de overige deelnemers georganiseerd, wat bekend staat als het sneeuwbaaleffect. Daarnaast werden intermediairs, individuen met een sterke verbinding met de Roma- en Sinti-gemeenschappen, en internet- en social mediakanalen, waaronder het landelijke magazine Het Wiel en de bijbehorende Facebookpagina, ingezet als aanvullende wervingskanalen. Voor deze onlinekanalen werd een wervingstekst opgesteld. De wervingstekst werd voorgelegd aan een contactpersonen uit de gemeenschap om mogelijke gevoeligheden te identificeren en hiermee rekening te houden.

Tijdens het wervingsproces zijn we op verschillende uitdagingen gestuit, zoals beperkt tijd voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie, verschillende opvattingen over de verhouding tussen de tijd die wordt geïnvesteerd en de geboden vergoeding, discussie over de rol van bepaalde sleutelfiguren in het leiden van de sessies, en een algemeen wantrouwen jegens de overheid. Daarnaast was er terughoudendheid van enkele sleutelfiguren om actief te werven of ons direct in contact te brengen met leden uit de gemeenschap. Deze uitdagingen maakten het organiseren van dialoogbijeenkomsten binnen een korte doorlooptijd lastig, bijvoorbeeld vanwege last-minute afzeggingen of het moeizaam verkrijgen van definitieve toezeggingen.

Niettemin slaagden we erin om de bijeenkomsten te organiseren dankzij de inzet van sleutelfiguren en andere betrokken deelnemers. Na afloop van het traject is een bedankbrief opgesteld en verstuurd door de opdrachtgever aan de deelnemers, mede op ons advies. Dit initiatief was bedoeld om de deelnemers te laten weten dat hun bijdrage werd gewaardeerd en om hen aan te moedigen om ook in de toekomst betrokken te blijven.

1.4. Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken gaan wij verder in op de resultaten van de dialooggesprekken die wij gevoerd hebben met personen uit de Roma- en Sintigemeenschappen. In hoofdstuk 2 wordt het thema discriminatie en uitsluiting, waaronder institutionele en alledaagse discriminatie, besproken. Daarnaast bespreken we de effecten die het ervaren van discriminatie heeft op de erkenning en acceptatie van de gemeenschappen. In hoofdstuk 3 snijden we het thema van het hebben van een duale of 'dubbele' nationaliteit, voornamelijk onder Roma en Sinti jongvolwassenen, aan. In hoofdstuk 4 beschrijven we het thema woonwagenbeleid, zelfbeschikking rondom deze vorm van wonen, en de decentralisatie van het woonwagenbeleid. In hoofdstuk 5 illustreren we de verschillen in gemeentelijk beleid rondom de Roma- en Sintigemeenschappen. Hoofdstuk 6 richt zich op institutionele en culturele representatie en voorbeelden binnen de gemeenschappen. In hoofdstuk 7 wordt er aandacht besteed aan de erkenning van de gemeenschappen betreffende hun slachtofferschap gedurende de Tweede Wereldoorlog. Hoofdstuk 8 gaat verder in op de rol van het NRSCP en wat de Roma- en Sintigemeenschappen hierin verwachten. Ook wordt er stilgestaan bij de verbetering van de maatschappelijke positie van de gemeenschappen. Tenslotte wordt in hoofdstuk 9 een samenvattende conclusie gegeven en wordt er antwoord gegeven op de verschillende deelvragen van dit onderzoek.

2 Discriminatie en uitsluiting

2.1. Institutionele discriminatie en antiziganisme

In alle dialoogsessies is met de deelnemers gesproken over discriminatie en sociale uitsluiting. Tevens is in de dialoogsessies gesproken over institutionele vormen van discriminatie en racisme tegen Roma en Sinti personen specifiek (antiziganisme). Institutioneel racisme heeft betrekking op processen, beleid en (on)geschreven regels binnen instituties die structurele ongelijkheid tussen personen van verschillende afkomst, huidskleur en/of religie in de hand werkt (Kros et al., 2023).

Uit de dialoogsessies komt naar voren dat Roma en Sinti personen in verschillende domeinen, zoals de arbeidsmarkt en woningmarkt, te maken krijgen met discriminatie en antiziganisme gebaseerd op hun achternaam die zou indiceren dat zij Roma of Sinti zijn. Dit komt eveneens naar voren uit de resultaten van de vierde meting van de Monitor Sociale Inclusie door Risbo (Seidler et al., 2020). Ook blijkt uit de dialoogsessies dat de Nederlandse nationaliteit van Roma geregeld niet erkend wordt en dat de oudere generatie Roma problemen ervaart bij het verkrijgen van een paspoort. Roma ervaren bijvoorbeeld discriminatie gedurende dit proces van aanvraag, aangezien zij een verplichting tot inburgering hebben om een Nederlands paspoort te verkrijgen. Roma die soms al langer dan 30 jaar in Nederland wonen, de taal spreken en deelnemen aan de Nederlandse samenleving, ervaren dit als een discriminerend traject.

Daarnaast wordt in de eerste dialoogsessie met Sinti benoemd dat veiligheids- en criminaliteits-kwesties vaak in verband worden gebracht met het hebben van een Roma of Sinti achtergrond, bijvoorbeeld wanneer het gaat om brandstichting of agressie. Een ander voorbeeld van discriminatie en uitsluiting dat werd aangehaald ging over de gesegregeerde scholen voor Roma en Sinti die bestonden tot de jaren '90 van de vorige eeuw. Met oog daarop gaven deelnemers in de sessie aan niet als aparte culturele groep behandeld te willen worden in het onderwijssysteem. De overheid heeft deze aparte scholen in diezelfde periode afgeschaft. Basisscholen kunnen momenteel via Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) een bijzondere bekostiging aanvragen voor leerlingen met culturele achtergrond van Roma en Sinti.² De Roma in de sessies geven aan dat hun kinderen ook vaak onterecht naar het speciaal onderwijs verwezen worden.

In de sessie met Roma en Sinti jongvolwassenen benoemt een van de participanten dat institutioneel racisme in het Nederlands systeem aanwezig is: 'Zo lang mensen in het systeem racistische ideeën hebben, blijft dat systeem zo'. Zij situeren dit in een bredere ontwikkeling die zij zien in Nederland en Europa: een politieke verschuiving naar extreemrechts. Voor sommige Roma en Sinti laat de winst van de PVV zien dat racisme nog steeds een probleem is in Nederland en zij zien hierin parallellen met de opmars van extreemrechts en het fascisme, ook gezien de politieke verschuivingen in andere Europese landen, zoals in Portugal waar xenofobische sentimenten tegen Roma een vlucht hebben genomen.

Daarentegen zien sommige van hen ook verandering in institutioneel racisme in vergelijking met de voorgaande geschiedenis van Roma en Sinti

² Deze bijzondere bekostiging wordt gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Zie ook: [DUO.nl](https://duo.nl)

gemeenschappen in Nederland. Zij zeggen zelf niet te maken te krijgen met institutioneel racisme, maar zijn bekend met het 'uitsterfbeleid' rondom woonwagens en reisbeperkingen die de Nederlandse overheid de gemeenschappen in het verleden heeft opgelegd. De jongvolwassenen zijn zich dus bewust van de achterstelling van Roma en Sinti in de Nederlandse geschiedenis, maar zeggen een positieve verandering te zien, onder andere door het beleid voor Roma en Sinti, opgesteld vanuit de Europese Unie.

2.2. Alledaagse discriminatie en antiziganisme

Ook is er in alle dialoogsessies gesproken over alledaagse vormen van discriminatie en antiziganisme in verschillende domeinen, zoals op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en in de media. Alledaagse discriminatie beslaat voornamelijk omgangsvormen in interpersoonlijke relaties. Zo kan er onderscheid gemaakt worden tussen openlijke (expliciete uitingen waarbij personen van kleur als inferieur worden beschouwd) en subtiele discriminatie. Dit gaat over subtiele uitingen, zoals microagressies die chronisch van aard zijn, indirect zijn in opzet en vaak als niet-intentioneel worden ervaren (Essed, 1984; Jones et al., 2016; De Winter-Koçak et al., 2023).

In de dialoogsessies is gesproken over ongelijke behandeling die hun kinderen ervaren in het onderwijs. Zo wordt er gesproken over openlijke vormen van antiziganisme, zoals dat er op school briefjes werden uitgedeeld met de waarschuwing om niet in de buurt van Sinti personen te komen, en negatieve stereotype beelden en vooroordelen over de Roma en Sinti gemeenschappen die sommige klasgenoten hadden.

Een deelnemer illustreert dat leerplichtambtenaren eveneens vooroordelen hebben, waardoor zij terughoudend waren om aan te kloppen wanneer Romakinderen bijvoorbeeld niet naar school gingen. Roma en Sinti vinden dat het onderwijs, op schoolniveau, concrete stappen moet nemen om vooroordelen terug te dringen.

Deelnemers aan de dialoogsessies ervaren ook discriminatie op de arbeidsmarkt. Roma en Sinti personen geven aan dat zij discriminatie zowel bij het solliciteren voor een baan als op de werkvloer zelf ervaren, bijvoorbeeld in contact met andere collega's. De deelnemers geven aan dat werkgevers bijvoorbeeld op voorhand al een selectie maken van wie overwogen wordt voor een functie en wie niet gebaseerd op achternaam.

Daarnaast speelt volgens hen de representatie van de gemeenschappen in de media een grote rol in het in stand houden van stereotypen en vooroordelen over de gemeenschappen. Zo ervaren Roma en Sinti gemeenschappen in de media in verband te worden gebracht met criminaliteit en agressie, worden zij over een kam geschoren met andere groepen reizigers waarvan het leven in stereotyperende televisieprogramma's wordt tentoongesteld, of wordt alleen aandacht besteed aan de folklore rondom de gemeenschappen. Dit wordt tevens ondersteund door Europees onderzoek naar de representatie van Roma personen in de media (Erjavec, 2001). Roma en Sinti jongvolwassenen geven aan dat er een behoefte is om de gemeenschappen rechtvaardig en waardig te representeren in de media.

2.3. Gevolgen discriminatie: erkenning en acceptatie

Uit de dialoogsessies blijken twee duidelijke gevolgen van discriminatie. Ten eerste voelen Roma en Sinti personen zich niet geaccepteerd in de Nederlandse samenleving en als Nederlands staatsburger door discriminatie en antiziganisme die zij meemaken in meerdere domeinen. Eerder onderzoek laat zien dat discriminatie in het algemeen negatieve gevolgen kan hebben voor binding en identificatie met Nederland (Verkuyten & Martinovic, 2014; Branscombe et al., 1999). In verschillende sessies komt naar voren dat de deelnemers dwang ervaren bij sociale en culturele inclusie. Verder beamen zij dat hun cultuur en manier van leven in Nederland niet wordt erkend, onder andere als cultureel erfgoed. Zo spreken zowel Roma als Sinti deelnemers over hoe de gemeenschap wordt afgesloten van de rest van de steden waarin zij leven, bijvoorbeeld omdat de gemeente hen een plek voor woonwagens toewijst aan de rand van de stad. Ook in contact met anderen ondervinden zij een gebrek aan interesse en acceptatie, maar enkele jongvolwassenen ervaren dat hier verandering in zit. Een van de jongvolwassenen benoemt bijvoorbeeld dat de overheid zich wel degelijk met de erkenning van de gemeenschappen bezighoudt, bijvoorbeeld in de vorm van cultureel erfgoed. Maar, de meeste deelnemers zijn van mening dat de acceptatie van Roma en Sinti gemeenschappen binnen Nederland vergroot moet worden.

Ten tweede geven de deelnemers aan dat zij als resultaat van discriminatie vaak niet uitkomen voor hun identiteit als Roma of Sinti. Zo vertellen zij op werk bijvoorbeeld niet dat zij Roma of Sinti zijn in verband met het stigma wat in Nederland heerst rondom deze gemeenschappen, maar halen zij vaak een andere nationaliteit aan (e.g., Kosovaar, Italiaan), of gebruiken zij de achternaam van hun Nederlandse moeder wanneer dit mogelijk is, blijkt uit de dialoogsessie. In de tweede sessie met Sinti personen en de sessie met jongvolwassenen vertellen de deelnemers dat zij dit doen om discriminatie en uitsluiting te vermijden. Zij leren op te gaan in andere culturen. Eveneens wordt in de sessies beschreven dat hier een intergenerationeel aspect aan verbonden zit: ouders vertellen hun kinderen dat zij beter hun identiteit achter kunnen houden om negatieve behandeling te voorkomen. Wij constateren hieruit, mede op basis van wetenschappelijke literatuur, dat Roma en Sinti deelnemers op voorhand de mogelijkheid om gediscrimineerd te worden anticiperen (Sawyer et al., 2012) en hun identiteit verhullen om ongelijke behandeling te voorkomen (Bos et al., 2013; Camacho et al., 2020).

3 Duale identiteit

Het hebben van een 'dubbele' (bi-culturele of duale) identiteit werd voornamelijk besproken bij de dialoogsessie met Roma en Sinti jongvolwassenen. Enerzijds geven de jongvolwassenen aan dat zij continue een afweging moeten maken tussen inclusie en participatie in de Nederlandse samenleving en cultuurbehoud. Zij beschrijven dat zij graag willen kunnen deelnemen aan de Nederlandse samenleving, maar tegelijkertijd trouw willen blijven aan de normen en waarden waarmee zij opgegroeid zijn en hun identiteit als Roma of Sinti. Het balanceren van deze twee aspecten van hun identiteit - zowel inclusie in de Nederlandse samenleving als het behoud van hun identiteit en normen en waarden als Roma en Sinti - raakt aan de literatuur over het hebben van een geïntegreerde (Sam et al., 2006) of bi-culturele identiteit (Huynh et al., 2011). Aanvullend geven de jongvolwassenen ons mee dat de Roma en Sinti gemeenschappen nog een inhaalslag aan het maken zijn met de participatie in de Nederlandse samenleving ten opzichte van andere groepen met een migratieachtergrond.

Anderzijds bespreken zij dat er een duidelijk verschil is in hoe zij zich verhouden tot de Roma en Sinti gemeenschappen in tegenstelling tot hun ouders. Soms voelen zij zich niet helemaal thuis in de cultuur omdat zij ook invloed vanuit de Nederlandse maatschappij ervaren, bijvoorbeeld in de normen, waarden en ambities die zij hebben. Zo maakt de nieuwe generatie Roma en Sinti bijvoorbeeld een ontwikkeling door in hun arbeidsmarktcarrière en zelfstandigheid, wat niet altijd strookt met sommige waarden van de familie of gemeenschap.

De jongvolwassenen spraken tijdens de sessie openlijk over de verschillen tussen generaties binnen de gemeenschap en hun eigen familie. Dit ging vooral over het volgen van hoger onderwijs en carrière maken op de arbeidsmarkt. Tevens wordt genoemd dat de normen en waarden van de gemeenschappen verwateren met de generaties door verwestering. Zo zien zij bijvoorbeeld dat de visie van de oudere generatie ook aan het veranderen is, bijvoorbeeld ten opzichte van de scholing van hun kinderen. Ook zeggen de jongvolwassenen dat zij zich minder richten op gemeenschapszin; zij hebben vaak alleen contact met hun familie binnen de gemeenschap.

4 Woonwagengebeleid

In 1999 is in Nederland de Woonwagenwet ingetrokken en is het woonwagengebeleid gedecentraliseerd naar de gemeenten. Onder Roma en Sinti wordt dit 'uitsterfgebeleid' genoemd, omdat vanaf dat moment gemeenten geen uniforme sturing meer uitvoerden rondom woonwagengevoorzieningen. Dit zorgde voor grote verschillen tussen gemeenten en zeer weinig bescherming en houvast voor Roma en Sinti om hun culturele woonvorm te kunnen behouden. Naar aanleiding van het zogeheten 'uitsterfgebeleid' oordeelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dat woonwagengebewoners een minderheidsgroep vormen met een eigen culturele identiteit die bescherming van de overheid verdient. Ook in een rapport uit 2017 van de Nationale Ombudsman oordeelde men dat gemeenten het recht van woonwagengebewoners om te leven volgens hun culturele identiteit onvoldoende erkennen en faciliteren.

In 2018 kwam het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) met een nieuw beleidskader voor woonwagengebewoners waar Roma en Sinti onder vallen. Volgens Roma en Sinti heeft dit beleidskader teveel flexibiliteit aan gemeenten en woningcorporaties gelaten in het opvolgen van hun taak om standplaatsen en woonwagens te verhuren aan mensen met een laag inkomen, waarbij zij tevens gebonden zijn aan de wetgeving inzake gelijke behandeling. De praktijk blijkt echter zeer weerbarstig, zo geven de deelnemers in de dialooggesprekken aan. Ondanks dat het 'uitsterfgebeleid' formeel is verdwenen en bij wet verboden, voelt dit in de praktijk voor de Roma en Sinti die we hebben gesproken allerminst zo.

4.1. Zelfbeschikking rondom het wonen in een woonwagen

Feitelijk in het perspectief van het huidige beleidskader mogen Roma en Sinti kiezen tussen een woonwagen of een huis, maar de ruimte en de voorzieningen in en rondom de woonwagens zijn zo verslechterd volgens de deelnemers, dat het voor hen niet als een daadwerkelijke keuze voelt. De aangeboden woonwagens zijn zeer klein, 'minder dan 5 meter breed'; Roma en Sinti geven aan dat zij zich om deze reden bijna gedwongen voelen een regulier (groter) huis te accepteren. Ook bestaat er onder Roma en Sinti frustratie over het gehanteerde definitiekader van woonwagens; gemeenten hanteren een verschillend definitiekader, zo bleek uit de dialoogsessies met Sinti. In de ene gemeente heeft een woonwagen wielen en is verstelbaar; in de ander gemeente staat een woonwagen gelijk aan een chalet. Ook gaven Roma en Sinti aan dat wachttijden voor een woonwagen die voor een reguliere woning ver ontstijgen. Eigenlijk voelt het voor deze groepen als ontmoedigingsgebeleid van gemeenten en woningcorporaties; zij voelen zich allerminst serieus gehoord in hun appel op deze woonvorm. Een ander belangrijk onderwerp dat werd aangesneden door de gemeenschappen is dat voormalige woonwagengekampen unaniem met alle bewoners moeten besluiten of er woonwagens of huizen op het terrein komen. Deze gehanteerde aanpak, die in sommige gemeenten geldt, zaait volgens de gemeenschap tweespalt. Roma- en Sinti families voelen zich dan voor het blok gesteld om voor meer ruimte te kiezen, als gevolg van het aantal kinderen in het huishouden bijvoorbeeld. Verder geven deelnemers aan dat zij bij het kiezen voor een woonwagen geen recht van inbreng hebben rondom de inrichting of bij eventuele benodigde voorzieningen voor gezinsleden met een beperking of ouderdom.

4.2. Decentralisatie woonwagenebeleid levert kluwen aan verschillende regels op

Op dit moment valt het wonen in een woonwagen onder het gemeentelijke huisvestingsbeleid. Uit de gesprekken met Roma en Sinti blijkt dat dit voor hen een kluwen aan verschillende regels per gemeente oplevert. De De bevroagde Roma en Sinti zien hier een rol voor het ministerie van BZK weggelegd, want zij voelen zich eigenlijk onbeschermd als het gaat om hun recht te wonen in een woonwagen als onderdeel van hun culturele identiteit. De deelnemers geven aan dat er landelijk wel een afspraak ligt dat er meer woonwagens moeten komen, maar op gemeentelijk niveau wordt er steeds verschillend op dit beleidskader gestuurd. Dat levert veel stress op bij de gemeenschap en tussen families onderling. Er geldt een lange wachttijd voor woonwagens waarbij er geen mogelijkheden zijn rondom tussenvoorzieningen gedurende deze wachttijd. Deelnemers zeggen dat hun woonwagens momenteel niet onder een wooncorporatie of stichting vallen, waardoor benodigd onderhoud blijft liggen en in sommige gevallen gevaarlijke woonsituaties ontstaan, zoals brand of schimmel. Ten slotte geven deelnemers het belangrijke signaal af dat eerder in overleg met BZK en gemeenten (in 2021) afspraken zijn gemaakt rondom woonwagenebeleid waarvan zij vinden dat die niet zijn nageleefd.

5 Verschillen in gemeentelijk beleid

Tijdens de dialooggesprekken hebben we met Roma en Sinti ook gesproken over gemeentelijk beleid dat gericht is op deze specifieke gemeenschappen. Verschillende deelnemers zeiden het opmerkelijk te vinden dat in de ene gemeente ondersteuning wordt geboden aan Roma en Sinti -bijvoorbeeld in de vorm van een netwerk van sleutelpersonen uit de gemeenschappen-, terwijl in andere gemeenten helemaal geen ondersteuning plaatsvindt.

In een van de dialogen spraken deelnemers over een werkbegeleidingstraject in de bouw voor Roma dat in die ene gemeente plaatsvindt. De werkgever in de bouw en tevens initiatiefnemer, is zelf afkomstig uit de Roma gemeenschap. De initiatiefnemer maakt zich wel zorgen over dit traject met het oog op de toekomst, als de contactpersoon van de gemeente wegvalt. De keerzijde van dit project is dat de continuïteit afhankelijk is van de inzet van een specifieke contactpersoon en voornamelijk niet verankerd ligt in gemeentelijk beleid.

Uit eerdere onderzoeken van het Verwey-Jonker Instituut naar Roma en Sinti (2022; 2020) bleek al dat er, sinds de afschaffing van het doelgroepenbeleid, geen uniform beleid is onder gemeenten rondom Roma en Sinti. In sommige gemeenten is wel inclusiebeleid geformuleerd. Roma en Sinti wonen op geconcentreerde plaatsen verspreid door Nederland, zoals rondom Enschede, Lelystad, Ede-Wageningen, Tilburg, Den Bosch, Veldhoven en Weert. In Enschede zagen we al eerder dat het aanstellen van een projectleider, die deze gemeenschappen onder zijn hoede heeft, een duidelijk verschil kan maken in de ondersteuning die geboden wordt.

6 Representatie van de gemeenschap

6.1. Representatie in instituties

De representatie van de Roma en Sinti gemeenschappen in instituties is voornamelijk besproken in het kader van hun representatie bij het NRSCP en bij de landelijke organisatie Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen (OWRS). Representatie in de instituties van een samenleving is een belangrijke stap in de inclusie, acceptatie en empowerment van deze gemeenschappen, en kan participatie in de samenleving en vertrouwen in de overheid bevorderen (Banducci et al., 2004; Bird et al., 2010; Verstichel, 2009).

Roma en Sinti deelnemers geven aan bijvoorbeeld rechtstreeks – of door iemand met kennis van, binding met en toegang tot de gemeenschappen – vertegenwoordigd te willen worden in het NRSCP. Deze representatie ontbreekt tot op heden nog volgens Roma en Sinti. Zo stellen verschillende deelnemers voor dat het contactpunt zou moeten bestaan uit Roma en Sinti personen, en daarnaast uit personen zonder deze specifiek etnische herkomst. Daarnaast geven zij aan dat een persoon die hen vertegenwoordigt ook hun geschiedenis (in Nederland) als groep moet kennen en begrijpen. Tevens laten de jongvolwassenen weten dat het voor hen belangrijk is dat medewerkers van het contactpunt zonder gekleurde blik naar de situatie van Roma en Sinti in Nederland kunnen kijken, ook om belangenverstrengeling te voorkomen.

Verder geven de deelnemers aan dat ook bij OWRS tot kortgeleden geen vertegenwoordiging was vanuit de gemeenschap: deze organisatie bestaat voornamelijk uit personen buiten de gemeenschap. Onlangs heeft een sleutelfiguur die aanwezig was bij een van de sessies een coördinerende rol op zich genomen binnen de OWRS; deze sleutelfiguur werkt aan een helpdesk voor Sinti personen.

6.2. Culturele representatie

Dat er een behoefte is aan voorbeelden binnen de gemeenschap, blijkt eveneens uit de dialoogsessie met Roma en Sinti jongvolwassenen. Zij geven aan dat culturele representatie en zichtbaarheid van de gemeenschappen aandachtspunten zouden moeten zijn in de Nederlandse samenleving, bijvoorbeeld in de vorm van rolmodellen. Rolmodellen kunnen zorgen voor indirect contact tussen de gemeenschappen en personen zonder migratieachtergrond. Ook uit de literatuur (Joyce & Harwood; White et. al.) blijkt dat dit helpend kan zijn om vooroordelen en stereotypen weg te halen. Dit kwam ook in de sessie ter sprake. Een andere, genoemde kwestie is dat andere gemeenschappen op dit gebied wel zichtbaar zijn in de representatie, maar dat hun cultuur verdwijnt tussen alle andere culturen in Nederland.

6.3. Voorbeelden binnen de gemeenschap

De jongvolwassenen benadrukten dat ook binnen de eigen gemeenschap goede voorbeelden en rolmodellen zichtbaar moeten zijn, met name voor jongeren. Zij spreken uit dat er behoefte is aan meer ondersteuning voor jongeren binnen de gemeenschap door middel van zichtbare rolmodellen, voorbeeldfuncties of mentoren, die hen advies kunnen geven. Op dit moment ontbreekt er volgens de jongvolwassenen positieve beeldvorming binnen de gemeenschap en zichtbare rolmodellen. Jongeren zouden hier baat bij hebben ter ondersteuning van het benutten van bepaalde kansen en mogelijkheden binnen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Het zou inspirerend kunnen werken in de loopbaanoriëntatie van jongeren uit de verschillende gemeenschappen.

7 Erkenning gemeenschap

7.1. Slachtofferschap Tweede Wereldoorlog

Tijdens de dialoogsessies is op verschillende manieren aandacht gevraagd voor erkenning van het leed dat gepaard ging met de stelselmatige vervolgingen van Roma en Sinti, dat nog steeds doorwerkt in de levens van vele Roma en Sinti. Het is om die reden van belang de geschiedenis hiervan kort te schetsen.

Wereldwijd zijn Roma en Sinti al eeuwenlang onderdrukt en vervolgd. De eerste groep Roma en Sinti werd in 1420 in Nederland waargenomen, en vanaf de 17de eeuw werden zij intensief opgejaagd en gezien als 'rondtrekkende dieven' (Kortholt, 2021, p. 61). Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn naar schatting meer dan 500.000 Roma en Sinti uit heel Europa door de nazi's vermoord. Voor de Tweede Wereldoorlog woonden er ongeveer 4500 Roma en Sinti in Nederland. Vanaf juli 1943 werd het rondreizen in Nederland aan banden gelegd. Op 16 mei 1944 vonden er vervolgens razzia's plaats. Zo'n 578 Sinti, Roma en reizigers (woonwagenbewoners) werden door voornamelijk Nederlandse politieagenten opgepakt en naar kamp Westerbork weggevoerd. Van daaruit werden 245 Roma en Sinti naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. De meesten waren nog geen 18 jaar oud. Slechts 31 Roma en Sinti hebben de oorlog overleefd (Kortholt, 2021, p. 61).

Volgens de deelnemers aan de dialoogsessies ontbreekt het aan voldoende erkenning van het leed en de trauma's die beide gemeenschappen hebben ervaren als gevolg van de genocide. Dit blijkt volgens hen uit het weinig inclusieve karakter van de herdenkingsdagen. Ook tijdens de dialoogsessies met de Roma wordt bevestigd dat 5 mei niet inclusief is en dat de Roma-gemeenschap geen rol lijkt te spelen in deze herdenking. Een andere deelnemer deelde zijn perspectief, waarin hij de Joodse gemeenschap beschreef als positief voorbeeld, omdat zij zich slimmer en beter organiseren. Hij benadrukte dat Den Haag hier een rol in zou moeten spelen en zou moeten vragen wat de Roma-gemeenschap nodig heeft.

Verder kwamen de rechtsherstelgelden zowel in de Roma als in de Sinti bijeenkomsten veelvuldig ter sprake. Deze gelden zijn uitgekeerd ter compensatie van de vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog en worden als een belangrijke vorm van erkenning van het slachtofferschap van de gemeenschappen gezien. Deelnemers aan de dialoogsessie met de Roma-gemeenschap benadrukten het belang van directe herstelbetalingen voor Roma, die gezien worden als nakomelingen van degenen die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn getroffen. Ze pleitten ervoor dat deze individuen erkend worden als Nederlandse staatsburgers, wat nu niet altijd het geval is, en dat ze aanspraak kunnen maken op compensatie.

Tijdens de dialoogsessies met de Sinti bracht een deelnemer naar voren dat er sprake zou zijn van een gebrek aan voldoende vertegenwoordiging binnen de organisaties die belast waren met het beheren van de gelden. Ze heeft het idee dat de overheid de gemeenschap daarin niet voldoende vertrouwdde, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Joodse gemeenschap. Voor de nodige achtergrondinformatie en onderbouwing, verwees ze hierbij naar een documentaire gemaakt door Argos: [Rechtsherstel Roma en Sinti - Argos - HUMAN - VPRO](#).

Ook bij een op een later moment opgerichte werkgroep om de nog resterende gelden in te zetten, ervoer ze een soortgelijke dynamiek.

Bij sommige deelnemers bestaat verwarring over wie recht heeft op rechtsherstelgeld en hoe het aanvraagproces verloopt. Bij de overige deelnemers uit dezelfde sessie bestaat niet alleen onduidelijkheid over de aanvraagprocedure, maar ook het gevoel dat er geen direct toegankelijke alternatieve regelingen zijn voor de Sinti aangaande het herstel in relatie tot hun slachtofferschap in de Tweede Wereldoorlog. Hoewel de EU-financiering biedt, is dit geen regeling waar Roma en Sinti direct een beroep op kunnen doen. De deelnemers geven aan dat ze graag hulp willen bij het vinden en benutten van andere financieringsvormen en voorzieningen.

Tot slot komt in de dialoogsessie met Roma ook ter sprake welke gevolgen het onvoldoende erkennen van het oorlogsverleden op de huidige generaties van Roma en Sinti, waaronder intergenerationele trauma's en invloed op de culturele identiteit, kan hebben.

Een illustratief voorbeeld hiervan deed zich voor tijdens een les over Anne Frank.

De dochter van een deelnemer uit de Roma gemeenschap, vertelde in de klas over haar grootvader die tijdens de Tweede Wereldoorlog in een concentratiekamp verbleef. Dit leidde tot vragen van medeleerlingen over de etniciteit van het meisje, waarop ze antwoordde dat ze Roma was. Echter, een andere moeder vertelde haar dochter vervolgens dat zoiets (vervolg van Roma's) niet bestond.

8 Het Nationaal Roma en Sinti Contactpunt (NRSCP)

In dit hoofdstuk beschrijven we wat in de dialoogsessies aan bod kwam ten aanzien van de rol van het NRSCP. Een belangrijke kwestie die naar voren kwam en we verder toelichten in dit hoofdstuk is: hoe te bouwen aan een duurzame overlegstructuur met de gemeenschappen? Verder is de bekendheid en de zichtbaarheid van het NRSCP besproken en het doel en de functie en hoe Roma en Sinti hier tegenaan kijken. Tot slot bespreken we suggesties die naar voren kwamen om de maatschappelijke positie van de Roma en Sinti te verbeteren, waar mogelijk met de ondersteuning van het NRSCP.

8.1. Duurzame overlegstructuur

De verschillende dialooggesprekken en voorgesprekken boden inzicht in hoe deelnemers zich een duurzame overlegstructuur met het contactpunt voorstellen. Hierbij werden verschillende relevante punten genoemd die van belang zijn bij het opzetten van zo'n overlegstructuur. Een aanzienlijk deel van deze punten betreft de randvoorwaarden die nodig zijn om tot een duurzame overlegstructuur te komen, terwijl een kleiner deel ingaat op verschillende perspectieven over de mogelijke vorm van dit overleg.

8.1.1. Bekendheid en zichtbaarheid contactpunt

In de verschillende dialoogsessies werd duidelijk dat de meeste deelnemers niet op de hoogte waren van het bestaan van het contactpunt, zoals bleek uit hun vragen over specifieke beleidspersonen en de behoefte aan herhaalde uitleg en toelichting vanuit het contactpunt. Enkele deelnemers waren echter wel op de hoogte van het bestaan van het contactpunt, maar wisten niet wie het momenteel beheerde.

Het belang van een zichtbaar en bekend contactpunt werd onderstreept, zodat Roma en Sinti weten waar ze terecht kunnen. Dit kan onder andere worden bereikt door actief contact te leggen met de gemeenschappen en regelmatig bij de verschillende groepen langs te gaan om vertrouwen op te bouwen, legde een van de jongvolwassenen uit. Een andere suggestie, naar voren gebracht door jongvolwassenen, was om informatie over het contactpunt te verspreiden via verschillende kanalen, zoals een specifieke website gericht op de Roma en Sinti (bijvoorbeeld Het Wiel) of door middel van informatiefolders. Daarnaast werd er benadrukt dat er behoefte is aan een centrale website waar mensen kunnen terugvinden wie de sleutelfiguren zijn, hoe ze het contactpunt kunnen bereiken, en waar ze terecht kunnen voor informatie over de geschiedenis en cultuur van de Roma en Sinti.

8.1.2. Doel en functie van het contactpunt

Er heerste onduidelijkheid over het doel en de functie van het contactpunt, waarbij deelnemers zich afvroegen welke taken de persoon achter het contactpunt zou hebben en hoeveel autoriteit deze persoon of personen zouden hebben binnen de gemeenschappen en overheidsinstanties. Er waren twijfels over of het contactpunt slechts een symbolische functie vervulde, omdat het moet van Brussel, of daadwerkelijk concrete ondersteuning bood. Daarnaast was er onduidelijkheid over hoe het contactpunt te bereiken was en hoe het zou reageren op verzoeken of vragen vanuit de gemeenschappen.

Sommige deelnemers gaven aan dat het contactpunt als een centraal informatiepunt zou moeten fungeren voor een breed scala aan onderwerpen die relevant zijn voor de Roma- en Sinti-gemeenschappen. Hierbij werd gedacht aan praktische informatie over onderwijs, carrièremogelijkheden, gemeentelijke zaken en culturele aspecten. Er werd ook geopperd dat het contactpunt een platform zou kunnen bieden voor het delen van ervaringen, het coördineren van initiatieven en het ondersteunen van jongvolwassenen. Er werd benadrukt dat het van belang is dat het contactpunt duidelijk aangeeft wat het kan betekenen voor de gemeenschappen en hoe het kan worden benaderd voor ondersteuning.

8.1.3. Representatie gemeenschappen in het contactpunt

Het onderwerp van vertegenwoordiging door mensen uit de eigen gemeenschap in het contactpunt werd herhaaldelijk besproken tijdens verschillende sessies. De deelnemers benadrukten het belang van het betrekken van gemeenschapsleden bij het contactpunt. Een voorstel werd gedaan om het contactpunt te bemannen met een Roma, een Sinti, en een neutrale deskundige, die niet per se bekend hoeft te zijn met de achtergrond van de gemeenschappen, maar wel vertrouwd is met de werking van instanties zoals ministeries en de rijksoverheid. Op deze manier ontstaat er een grotere kans dat de gemeenschappen zich gehoord voelen en voorkomt men dat het contactpunt slechts een symbolische functie krijgt, veel geld kost en weinig voordelen oplevert voor de betrokken gemeenschappen.

Deelnemers aan de sessie stellen zich de vraag hoe je als lid van het contactpunt de rol van het contactpunt kunt invullen als je niet bekend bent met de gemeenschappen waarvoor je je inzet. Ze vragen zich af in hoeverre zo'n persoon neutraal kan blijven en of ze erop kunnen vertrouwen dat hun zorgen serieus worden genomen en behandeld. Desondanks erkennen de deelnemers dat ze het gunstiger achten als de vertegenwoordiger wel uit een van deze gemeenschappen komt, zodat niet alles vanaf nul hoeft te worden uitgelegd, zoals bijvoorbeeld de geschiedenis van de Roma- en Sinti-gemeenschappen. Deze kennis wordt gezien als een belangrijke randvoorwaarde voor een goed functionerend contactpunt.

8.1.4. Vorm overlegstructuur

In diverse gesprekken is de vraag opgeworpen welke vorm een duurzame overlegstructuur zou moeten aannemen. Tijdens de jongvolwassenensessie werd duidelijk gemaakt dat idealiter dergelijke sessies, gericht op specifieke etnische groepen zoals de Roma en Sinti, niet nodig zouden moeten zijn. Deelnemers waren van mening dat verschillende groeperingen bijeen zouden moeten komen om problemen, zoals rondom discriminatie op de arbeidsmarkt en wonen, in Nederland aan te pakken, omdat deze algemeen van aard zijn en niet exclusief voor bepaalde etnische groepen gelden.

In het gesprek met de Sinti-gemeenschap werd echter kritiek geuit op de effectiviteit van eerdere pogingen tot het opzetten van overlegstructuren. Deelnemers twijfelden aan de resultaten van deze overleggen met de overheid en voelden zich op basis van eerdere ervaringen niet serieus genomen. Ook werd benadrukt dat stabiliteit en continuïteit in de samenstelling van de overlegstructuur erg belangrijk zijn om vertrouwen op te bouwen. Men pleitte ervoor om bij de keuze van wie er wordt betrokken in het overleg, kennis van en ervaring met de gemeenschappen zwaarder te wegen dan of iemand over formele diploma's beschikt.

8.2. Verbetering maatschappelijke positie

Tijdens verschillende gesprekken, vooral die met jongvolwassenen, werd duidelijk dat er een sterke behoefte bestaat aan verbetering van de maatschappelijke positie van Roma en Sinti. Zo bleek uit de Monitor Sociale Inclusie dat de sociale inclusie van Roma en Sinti in Nederland nog altijd achterblijft: zij zijn met name ondervertegenwoordigd in het hoger onderwijs, hebben een lage arbeidsparticipatie en ervaren discriminatie binnen verschillende domeinen (Seidler et al., 2020). Deze uitdagingen beperken zich niet tot Nederland, maar zijn ook in andere Europese landen zichtbaar (Van Eden, Briels & Jorna, 2023). Verschillende perspectieven van de deelnemers aan de dialooggesprekken werden gedeeld over hoe deze positie verbeterd kan worden en welke rol de overheid daarin kan vervullen. Hoewel dit niet enkel belegd is bij het NRSCP maar ook bij andere departementen, functioneert het nationaal contact punt als schakel tussen de verschillende ministeries betrokken bij de Nederlandse aanpak gericht op het bevorderen van gelijkwaardigheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti. De twee volgende paragrafen beschrijven in dit kader de verwachtingen van Roma en Sinti jongvolwassenen over het NRSCP die aan bod kwamen tijdens de dialoogsessies.

8.2.1. Jongerenplatform

De jongvolwassenen hebben voorgesteld om een platform op te richten waar Roma en Sinti jongeren contact kunnen leggen met verschillende rolmodellen uit hun gemeenschappen, zoals iemand die de uitdagingen van jongeren begrijpt, een student, een medewerker uit de culturele sector, en iemand die queer is. Voor het oprichten van het platform is een delegatie (van de aanwezige deelnemers of mogelijk andere geïnteresseerden) nodig, ook om contact te onderhouden met het contactpunt. Dit zou vereisen dat er voldoende financiering beschikbaar is voor de oprichting en de werking van het platform.

Er is ook gesproken over de toegankelijkheid van het platform en de zichtbaarheid voor jongvolwassenen uit de twee gemeenschappen. Zij willen graag ondersteuning bij het ontwikkelen van de juiste aanpak of strategieën om Roma en Sinti jongeren te bereiken, zowel online via social media als offline. Een van de deelnemers oppert dat het platform een netwerkfunctie kan vervullen. Door samen te komen, hoor je over het bestaan van anderen en weet je elkaar beter te vinden. Het doel zou kunnen zijn om Roma en Sinti jongvolwassenen met elkaar te laten kennismaken, waarbij ze samenwerken om hun maatschappelijke positie te verbeteren door elkaar te helpen met zaken als studiefinanciering, solliciteren, het omgaan met discriminatie, en het vergroten van hun zichtbaarheid.

8.2.2. Discriminatie aanpakken op lokaal niveau

Een andere benadering die werd voorgesteld om de maatschappelijke positie te verbeteren, is het aanpakken van discriminatie op lokaal niveau. Volgens de deelnemers zou dit niet moeten gaan over een alomvattende aanpak op maatschappelijk niveau, omdat discriminatie dusdanig diep geworteld en alomtegenwoordig is dat het moeilijk te veranderen valt. De focus zou eerder moeten liggen op de eigen invloedssfeer, de eigen buurt. Dan gaat het over het verbeteren van zichtbaarheid binnen de directe omgeving, zoals op school of op het werk, en over in gesprek gaan bij negatieve stereotyperende opmerkingen. Zo zou je als lid van de gemeenschap kunnen overwegen om actief te worden in de lokale politiek of het onderwerp te bespreken met lokale bestuurders of op de school van je kinderen.

9 Samenvattende conclusie

In dit laatste hoofdstuk bespreken we de samenvattende conclusies. We zullen vooral de uitstaande onderzoeksvragen praktisch en beknopt beantwoorden.

Op welke manier kan de overheid een duurzame overlegstructuur realiseren met Roma- en Sintigemeenschappen om uiteindelijk gelijkheid, inclusie en volwaardige participatie van de Roma en Sinti te bevorderen?

Deelvragen

1. Welke contactpersonen binnen de Roma en Sinti gemeenschappen kan de overheid betrekken in de overlegstructuur?
2. Wat zijn de belangrijkste inhoudelijke thema's waarover overleg tussen overheid en gemeenschappen nodig is, waar zou de prioriteit moeten liggen en wie zijn vanuit de gemeenschappen de personen die bij die thema's betrokken kunnen worden?
3. Hoe zou de overlegstructuur er uit moeten zien en wat zijn de belangrijkste voorwaarden om een duurzaam, effectief overleg en een goede vertrouwensrelatie tussen de overheid en de doelgroep te realiseren?

9.1. Contactpersonen Roma en Sinti gemeenschappen

In deze dialoogsessies hebben we Roma en Sinti gescheiden, omdat de inhoudelijke thema's die zij willen aankaarten vaak verschillen. Bovendien is de heterogeniteit binnen de groepen zelf al aanzienlijk groot, wat het bij elkaar plaatsen van Roma en Sinti nog minder wenselijk maakt. Vooraf is dit zo ook afgestemd met sleutelfiguren uit beide gemeenschappen. Met de jongvolwassenen konden we afstemmen dat zij een gemengde groep wilden en hier kwam eigenlijk zeer constructieve output naar voren. De jongere generatie ziet graag dat het NRSCP hen helpt bij het vormgeven van een platform waarvan enerzijds het doel is andere burgers over Roma en Sinti gemeenschappen te informeren. Anderzijds gaat het om informatievoorziening en ondersteuning voor de gemeenschap zelf (bijv. door netwerk opbouwen, advies). De jongeren willen met dit platform een positieve representatie van de Roma en Sinti gemeenschap bevorderen. Positieve beeldvorming die vanuit de gemeenschappen zelf ontwikkeld wordt, door jonge, succesvolle Roma en Sinti op de arbeidsmarkt als rolmodellen te etaleren, zoals het tonen van een jonge theatermaker, een inspirerende leerkracht of een ambtenaar op hoger beleidsniveau.

Aan welke criteria moeten de contactpersonen die het NRSCP straks gaat benaderen, voldoen? De deelnemers stellen in ieder geval dat zij uit een van de twee gemeenschappen moeten komen. Verder wordt expliciet vermeld dat kennis van en ervaring met de gemeenschappen prevaleert boven formele diploma's van de contactpersonen. Een ander belangrijk criterium is dat een dergelijke contactpersoon betaald wordt voor zijn of haar diensten, zo bleek ook uit de sessies. Ook is het van belang dat de contactpersoon als bruggenbouwer tussen de gemeenschap en de overheid functioneert. En ten slotte is het van belang dat deze contactpersoon op een zakelijke, constructieve manier kan samenwerken met het NRSCP.

9.2. Belangrijke thema's volgens Roma en Sinti

In dit rapport passeerden verschillende inhoudelijke thema's de revue. In de dialoogsessies werden bepaalde thema's geprioriteerd door de deelnemers. In deze paragraaf gaan we vooral in op deze geprioriteerde thema's, gevolgd door aanbevelingen op basis van de dialogen en eerdere bevindingen uit genoemd onderzoek in deze publicatie.

Discriminatie, uitsluiting en duale identiteit

- Roma en Sinti personen benoemen zowel institutionele als alledaagse vormen van discriminatie en antiziganisme waar zij mee te maken hebben. Zij zeggen behoefte te hebben aan een rechtvaardige en waardige representatie in de media (om vooroordelen en stereotypen terug te dringen).
- Discriminatie en antiziganisme hebben gevolgen voor in hoeverre Roma en Sinti zich geaccepteerd en erkend voelen in Nederland, en voor hun identiteit als Roma en Sinti. Deze verhullen zij om discriminatie te voorkomen.
- Roma en Sinti zouden zich meer actief moeten bemoeien met de lokale politiek. Het thema van discriminatie en antiziganisme kan men dan direct met lokale bestuurders bespreken. De overheid zou daar een faciliterende rol in kunnen spelen. De gelijke behandeling en acceptatie van Roma en Sinti moet vaker lokaal geagendeerd worden.

Aanbevelingen:

- Op scholen dient men concrete stappen te ondernemen om vooroordelen over Roma en Sinti terug te dringen. De OWRS kan hierin ondersteunend werken.
- Op lokaal niveau en in de persoonlijke invloedssfeer discriminatie aanpakken. De focus zou moeten liggen op het verbeteren van zichtbaarheid binnen de directe omgeving en het aangaan van gesprekken over negatieve stereotyperende opmerkingen over Roma en Sinti.

Representatie van Roma en Sinti

- Representatie van de Roma en Sinti gemeenschappen in het NRSCP ontbreekt tot op heden. Beide gemeenschappen zien dit als een tekortkoming van het NRSCP. Tot voor kort ontbrak ook directe representatie eveneens bij het OWRS.
- Jongvolwassenen geven aan dat representatie en zichtbaarheid van de gemeenschappen een plek moeten krijgen in de vorm van een platform of via de media.
- Roma en Sinti jongvolwassenen spreken uit dat zij meer ondersteuning willen voor jongeren binnen de gemeenschappen door middel van zichtbare rolmodellen, voorbeeldfuncties of mentoren, die hen kunnen begeleiden.

Aanbevelingen:

- Er is behoefte aan directe representatie bij het NRSCP of iemand die kennis en affiniteit heeft met de (geschiedenis van) Roma en Sinti gemeenschappen in Nederland en hen begrijpt.
- Er is behoefte aan ondersteuning bij het etaleren van zichtbare rolmodellen, voorbeeldfuncties of mentoren. Dit zou onderdeel kunnen uitmaken van een platform dat de jongvolwassenen met begeleiding van het NRSCP willen opzetten.

Slachtofferschap Tweede Wereldoorlog

- Hoewel de herdenkingen wel ietwat meer aandacht hebben voor de vervolgingen van Roma en Sinti in de Tweede wereldoorlog, ervaren de gemeenschappen niet de daadwerkelijke erkenning voor hun slachtofferschap.
- Erkenning in de vorm van rechtsherstelgelden. Samenvattend spelen de volgende kwesties voor Roma en Sinti:
 - Onvoldoende vertegenwoordiging van gemeenschappen binnen de organisaties die de gelden beheren.
 - Er hadden directe herstelbetalingen aan staatsburgers moeten plaatsvinden.
 - Rechtsherstelgelden beschouwt men als middelen van de gemeenschappen.
- Er heerst verwarring over wie recht heeft op rechtsherstelgelden en het aanvraagproces, met voorbeelden van deelnemers die geen compensatie ontvingen, zelfs na juridische stappen, en het gevoel dat er geen direct toegankelijke alternatieve regelingen zijn voor de Roma en Sinti.
- Het ontbreken van erkenning van het oorlogsverleden kan negatieve gevolgen hebben voor de huidige generaties, waaronder intergenerationale trauma's en twijfels over de culturele identiteit.

Aanbeveling:

- Verbeteren van het inclusieve karakter van de herdenking 4-5 mei; betrek vooraf serieus deelnemers uit de gemeenschappen bij de agendastelling van de 4-5 mei herdenking.

Woonwagenbeleid

- In de eerste twee decennia van deze eeuw heeft het beleid rondom woonwagendwoning geleid tot een snelle afname van het aantal standplaatsen. Hoewel dit beleid rondom woonwagens in 2018 is aangepast, biedt het nieuwe beleidskader woonwagenbeleid dat door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is opgesteld teveel ruimte aan gemeenten (Teodorescu, De Vries en Van Han, 2024). De Roma en Sinti zeggen zich onbeschermd te voelen in een kluwen van regels die gemeenten zelf opstellen, o.a. met betrekking tot de ruimte, voorzieningen en aanpassingen die nodig zijn voor minder validen of ouderen. De verschillen tussen gemeenten rondom woonwagenbeleid zijn groot en niet transparant.
- Rondom woonwagens bepalen gemeenten een verschillend definitiekader. In bepaalde gemeenten krijgen Roma en Sinti de keuze tussen een woonwagen en een reguliere woning op een standplaats, maar is de woonwagen relatief veel kleiner en aan allerlei regels gebonden dan de reguliere woning. De gemeenschappen hebben toegezegd een eigen keuze, maar zo wordt dat allerm minst ervaren.

Aanbeveling:

- Binnen de gemeenschappen hebben sleutelpersonen de behoefte om in gesprek te gaan met het ministerie van BZK om het beleidskader uit 2018 en de daaruit voortkomende verschillen tussen gemeenten rondom woonwagens te bespreken.

9.3. Een outreachende overheid en het realiseren van een duurzame overlegstructuur

In de dialoogsessies is gesproken over het doel en de functie van het Nationaal Roma en Sinti Contactpunt. Veel thema's die tijdens de sessies besproken zijn, behoeven meer sturing van de overheid, mogelijk in de vorm dat het NRSCP deze concrete actiepunten bij de betreffende ministeries en departementen goed voor het voetlicht brengt. Zowel de Roma als de Sinti geven aan dat zij vaak bevraagd zijn rondom thema's, maar dat de overheid nog te weinig doet om daadwerkelijk met de voortkomende actiepunten aan de slag te gaan. Het NRSCP zou een verbindende rol hierin kunnen spelen. Zoals we eerder in deze publicatie kunnen lezen spelen er verschillende thema's die Roma en Sinti in hun dagelijkse bestaan dwars zitten, waaronder antiziganisme binnen instituties en op lokaal niveau, het woonwagenbeleid, en de rechtsherstelgelden voor het slachtofferschap naar aanleiding van de Tweede Wereldoorlog.

Volgens Roma en Sinti is het van belang het doel en de functie van contactpunt te verduidelijken richting de gemeenschappen. Er is nu nog onvoldoende zichtbaarheid en bekendheid van het NRSCP binnen de gemeenschappen. In de dialoogsessies kwamen de volgende conclusies naar voren:

- Het contactpunt zou volgens Roma en Sinti moeten fungeren als een centraal informatiepunt voor diverse onderwerpen die de gemeenschappen aangaan.
- Er is gesproken over taken die het zou moeten vervullen en hoe het zou moeten reageren op verzoeken of vragen vanuit de gemeenschappen.
- Het contactpunt dient duidelijk te maken wat ze wel/niet kunnen betekenen en daarin verantwoordelijkheid te nemen.

In de sessies kwam vaak de representatie en vertegenwoordiging van de gemeenschappen in het contactpunt ter sprake.

- Roma en Sinti voelen zich minder gehoord en begrepen als er geen vertegenwoordigers uit hun eigen gemeenschap betrokken zijn.
- In het kader van verbinding leggen met de gemeenschappen is vertegenwoordiging en representatie van de gemeenschap in het contactpunt onontbeerlijk.

In de sessies is tevens aan bod gekomen hoe een duurzame overlegstructuur eruit zou moeten zien en wat de belangrijkste voorwaarden zijn om een duurzaam, effectief overleg en een goede vertrouwens-relatie tussen de overheid en de doelgroep te realiseren.

Aanbevelingen voor een duurzame overlegstructuur (aanpak en vorm):

- Bekend en zichtbaar maken van het contactpunt bij de Roma- en Sintigemeenschappen. Leg actief contact met de gemeenschappen (bij hen langsgaan/gezicht laten zien), informatie verspreiden via verschillende kanalen en een centrale website opzetten.
- Jongvolwassenen hebben een voorkeur voor een gezamenlijke overlegstructuur met jongvolwassenen met verschillende achtergronden (zelfde problemen komen in verschillende gemeenschappen voor).
- Verduurzaam de samenstelling van de overlegstructuur om vertrouwen met de gemeenschappen op te bouwen – houdt daarbij rekening met het verloop van personen bij het NRSCP dat invloed zal hebben op de vertrouwensrelatie.
- Bij selectie van betrokkenen uit de gemeenschap voor duurzaam overleg dient het NRSCP kennis en kunde van de gemeenschappen voorop te stellen boven formele diploma's en werkervaring.

Tot slot is er met name bij jongvolwassenen een sterke behoefte geuit aan verbetering van de maatschappelijke positie van de Roma en Sinti. Zij kwamen zelf met suggesties voor verbetering, maar uitten een duidelijke behoefte aan ondersteuning en hulp daarbij. Een voorgesteld initiatief is het oprichten van een platform waar jongeren contact kunnen leggen met rolmodellen uit hun gemeenschap. Er is financiering nodig voor de oprichting en werking van dit platform, en er zijn zorgen over de toegankelijkheid en het gebruik ervan. De jongere generatie lijkt in die zin meer ontvankelijk voor de ondersteuning vanuit de overheid en bestaande instituties om zo de inclusie en de participatie van de gemeenschappen in de samenleving beter te kunnen realiseren.

10 Referenties

Banducci, S. A., Donovan, T., & Karp, J. A. (2004). Minority representation, empowerment, and participation. *The Journal of Politics*, 66(2), 534-556.

Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied psychology*, 55(3), 303-332.

Bird, K., Saalfeld, T., & Wüst, A. M. (Eds.). (2010). *The political representation of immigrants and minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies* (Vol. 70). Routledge.

Bos, A. E. R., Pryor, J. B., Reeder, G. D., & Stutterheim, S. E. (2013). Stigma: Advances in Theory and Research. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(1), 1-9.

Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of personality and social psychology*, 77(1), 135.

Camacho, G., Reinka, M. A., & Quinn, D. M. (2020). Disclosure and concealment of stigmatized identities. *Current Opinion in Psychology*, 31, 28-32.

De Europese Commissie. (2020). *Roma: Equality, inclusion, and participation in the EU*. Geraadpleegd op 6 maart 2024, van https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_nl

De Winter-Koçak, S., Van de Gevel, M., & Soeterik, I. (2023). Discriminatie op de radar. Onderzoek naar de positie van arbeidsdeskundigen in een inclusieve arbeidsmarkt. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Erjavec, K. (2001). Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: The case of Slovenia. *Discourse & Society*, 12(6), 699-727.

Essed, P. (1984). *Alledaags racisme*. Amsterdam: Sara.

Huynh, Q. L., Nguyen, A. M. D., & Benet-Martínez, V. (2011). Bicultural identity integration. *Handbook of identity theory and research*, 827-842.

Jones, K. P., Peddie, C. I., Gilrane, V. L., King, E. B., & Gray, A. L. (2016). Not so subtle: A meta-analytic investigation of the correlates of subtle and overt discrimination. *Journal of management*, 42(6), 1588-1613.

Joyce, N., & Harwood, J. (2014). Improving intergroup attitudes through televised vicarious intergroup contact: Social cognitive processing of ingroup and outgroup information. *Communication Research*, 41(5), 627-643.

Kortholt, Bas. "De Vervolging van Sinti en Roma Herdacht." NC Magazine nr. 19 (voorjaar 2021), pp. 61, Nationaal Comité 4 en 5 mei, gepubliceerd op Issuu, https://issuu.com/nationaalcomite4en5mei/docs/nc_magazine_voorjaar_2021_-_lr.

Kros, K., De Winter- Koçak, S., Felten, H., Keers, T., Van de Gevel, M., Yenga, M., Van Rhemen, R., Speelman, I., Bektas, G., & Does, S. (2023). *Institutioneel racisme bij de gemeente als werkgever. Een kwalitatief onderzoek onder gemeenteambtenaren van zes gemeenten*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Rooijen, Van M., De Winter- Koçak, S., Day, M. en Jonkman H. (2019) Is het schooladvies gekleurd? *Verkenning naar de totstandkoming van schooladviezen voor leerlingen met een migratieachtergrond*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Teodorescu, D., De Vries, F., Van Kan, A. (2024) Van uitsterf- naar uitstelbeleid Woonwagenebewoner zoekt nog steeds standplaats. Den-Haag: Bureau Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR), Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2014). Minority identity and host national identification among immigrants. In *Social conflict within and between groups* (pp. 55-74). Psychology Press.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018). *Beleidskader gemeentelijk woonwageng- en standplaatsenbeleid*.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2022, 14 februari). *Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid inclusie en participatie van Roma en Sinti*. Publicatie | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/09/30/beleidsmaatregelen-in-nederland-voor-de-gelijkheid-inclusie-en-participatie-van-roma-en-sinti>.

Nationale Ombudsman (2017). *Woonwagengbewoner zoekt standplaats: Een onderzoek naar de betrouwbaarheid van de overheid voor woonwagengbewoners*, 17 mei 2017, Rapportnummer: 2017/O60.

Sawyer, P. J., Major, B., Casad, B. J., Townsend, S. S., & Mendes, W. B. (2012). Discrimination and the stress response: Psychological and physiological consequences of anticipating prejudice in interethnic interactions. *American journal of public health*, 102(5), 1020-1026.

Smits van Waesberghe, E., Asmoredjo, J., & Out, M. (2020). *Verkennd onderzoek naar centrale belangenbehartiging voor Roma en Sinti: Een inventarisatie naar meningen binnen de twee gemeenschappen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Smits van Waesberghe, E. en Hoogenbosch, A. (2022). *Bijzonder ingewikkeld om aan papieren te komen' Een verkennd onderzoek naar de nationaliteit en verblijfspositie van Roma in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van Eden, D., Briels, B., & Jorna, P. (2023). *Maatschappelijke positie Sinti & Roma*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven. Geraadpleegd van: <https://www.kis.nl/sites/default/files/2023-10/maatschappelijke%20positie%20Sinti%20%26%20Roma.pdf>.

Verstichel, A. (2009). *Participation, Representation and Identity. The right of persons belonging to minorities to effective participation in public affairs: Content, justification and limits*. Intersentia.

White, F. A., Borinca, I., Vezzali, L., Reynolds, K. J., Blomster Lyshol, J. K., Verrelli, S., & Falomir-Pichastor, J. M. (2021). Beyond direct contact: The theoretical and societal relevance of indirect contact for improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 77(1), 132-153.

COLOFON

Opdrachtgever	Sociale Zaken en Werkgelegenheid de directie Samenleving en Integratie
Auteurs	Drs. E. Smits van Waesberghe Drs. F.Z. Acherrat M. van de Gevel, Msc
Foto omslag	Adobe Stock, Jürgen Priewe, 23758746
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Giessenplein 59 C 3522 KE Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-287-5

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, november 2024.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.